

โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9*

Model of Clergy Administration In dimension Region 9

พระมหาภาภิญโญ ภิญโญฤทธิ, ภักดี โพธิ์สิงห์ และยุภาพร ยุภาศ
Phramaha Phapinyo Phinyorit, Phakdee Posing and Yupaporn Yupas
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakam University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: PhramaPhapinyo.Phinyorit@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 และ 3) สร้างและยืนยันโมเดลการบริหารในมิติการปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 ใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน แบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้ การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 กลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ในคณะสงฆ์ ภาค 9 จำนวน 396 รูป การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างและยืนยันโมเดล บุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวน 21 รูป บุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ จำนวน 5 รูป/คน ใช้การสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง แบบสอบถามเชิงปริมาณ แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม และแบบสอบถามยืนยันความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.83$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านโครงสร้างของคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 3.89$)
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ได้แก่ ปัจจัยองค์การ (f_1) ปัจจัยการปฏิบัติงาน (f_2) และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f_3) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
3. โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ประกอบด้วย การวางแผน การกำหนดโครงสร้าง การวางตำแหน่งบุคลากร อำนาจหน้าที่ การมอบหมายงานให้เหมาะสมสอดคล้องร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก รายงานผลการปฏิบัติงาน และติดตามตรวจสอบผลการปฏิบัติงานเพื่อ

ยืนยันความเหมาะสมของโมเดล พบว่า มีค่าความสอดคล้องระหว่างควอไทล์น้อยกว่า 1.5 ทุกข้อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โมเดลมีความเหมาะสมต่อการนำไปสร้าง เป็นโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ต่อไป

คำสำคัญ: โมเดล; การบริหาร; การปกครองคณะสงฆ์

Abstract

The purpose of this research were; 1) to study the level of administration in Clergy dimension, region 9, 2) to study the factors affecting the administration in Clergy dimension, region 9, and 3) to establish and confirm the administrative model in Clergy dimension of the region 9. Using a mixed method research the research was divided into 2 phases as follows: Phase 1 was a quantitative research which aimed to study the factors affecting the administration of affairs in the dimensions of Clergy administration, region 9. The sample group consisted of 396 monks in Clergy, region 9. The second phase of research was qualitative research to create and confirm the model, Related persons: 21 persons with knowledge and experience, 5 persons use specific randomness the research tool used a semi-structured interview form. Quantitative questionnaire group meeting recording form and a questionnaire confirming the suitability of the administration model in Clergy dimension, region 9.

The results showed that:

1. The overall level of administration in the dimensions of Clergy administration, region 9 was at a high level ($\bar{x} = 3.83$) when classified by aspects. It was found that the structure of Clergy was at the highest level ($\bar{x} = 3.89$).

2. Factors affecting administration in the dimensions of Clergy administration, region 9, namely organization factor (f1), performance factor (f2) and factor of performance results (f3) were statistically significant at the 0.05 level.

3. The administration model in Clergy dimension, region 9 consists of planning, structuring, Personnel positioning, authority, assignment of work accordingly, Cooperate with external agencies performance, report and monitor the performance. To confirm the suitability of the model, it was found that all of the quartiles were less than 1.5,

indicating that the model is suitable for building it is a model for administration in the dimensions of Clergy administration, Region 9.

Keywords: Model; Administration; clergy

1. บทนำ

การพัฒนาคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมกับงานเฉพาะด้าน เช่น พระสารีบุตรเถระผู้มีปัญญามาก ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมเสนาบดี ส่วนพระมหาเถระรูปอื่นทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ การแต่งตั้งพระองค์ไม่ทรงเห็นว่าผู้ใดผู้หนึ่งมีใกล้เคียงพระองค์แล้วจะทรงแต่งตั้งแต่พิจารณาตามคุณสมบัติของแต่ละท่าน จะเห็นได้ว่าการบริหารคณะสงฆ์ในสมัยนั้น กฎเกณฑ์ขั้นตอนต่างๆ ยาก ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นธรรมราชาทรงประกอบด้วยพุทธคุณ 2 ประการคือ 1) อตตหิตสมบัติ ความถึงพร้อมประโยชน์ตนทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว 2) พรหิตปฏิบัติ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ส่วนพุทธบริษัท 4 ก็ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติตามธรรมตามที่พระองค์ให้สมทานธรรม จึงเห็นได้ว่าหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนสำคัญขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจ เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตามที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ถือเป็นภารกิจสำคัญที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติ รวมทั้งการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย เป็นการสร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดปฏิบัติธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ในการปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม ส่วนการบริหารเป็นการบริหารเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ โดยยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ พึงมีประพฤติดุริยธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ปัจจุบันวัดเป็นหน่วยงานปกครองและเป็นหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล หรือเป็นบุคคลตามกฎหมายตามความในมาตรา 31 วรรคสอง

และมาตรา 19 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (ปิ่นอนธร เจริญชัยพุกฤษ, 2563, หน้า 63-74) วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทกฎหมาย ดังเช่น บุคคลธรรมดาเว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่างๆ เองมิได้จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนา ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสาม ว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” (พระครูจริยธรรมานุรักษ์ (वलลกจริยธมโม), 2563, หน้า 722-782) ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2545)

อำนาจการบริหารวัดสมัยสุโขทัยยังปรากฏให้เห็นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น โครงสร้างอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ว่ากษัตริย์อาจแต่งตั้งสังฆราช และสมภารประจำวัดเฉพาะวัดหลวงเท่านั้น (พีระศิลป์ บุญทอง, 2561, หน้า 30-44) ในขณะเดียวกันชาวบ้านก็เป็นผู้มีส่วนในการเลือกหรือแต่งตั้งสมภารวัดราษฎร์ที่ตนเป็นผู้สร้างหรือสนับสนุนอยู่ ซึ่งขอบเขตอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชเองที่ตัดสินใจลงโทษหรือควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์ที่อยู่ในที่ห่างไกลก็เป็น

เรื่องทำได้ลำบาก หากแต่อาศัยชาวบ้านในชุมชนเองคอยควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์ของตนเอง สำหรับหน้าที่พระสังฆราชและพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางการบริหารมุ่งไปที่กิจการใหญ่ๆ ระดับชาติ เช่น การชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ เป็นต้น เราย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงควรให้มีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการหารูปแบบที่เหมาะสมและปรับปรุงระบบบริหารงานของคณะสงฆ์ เพื่อประสิทธิภาพของการบริหารงานคณะสงฆ์ เนื่องจากการบริหารจัดการในองค์กรของสงฆ์เอง มีอำนาจตัดสินใจดำเนินการบริหารจัดการทุกด้านร่วมกับคณะพระสังฆาธิการ ในภาพรวมจะก่อให้เกิดความหลากหลายในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะมีข้อกำหนดให้ดำเนินการตามนโยบายหรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เดียวกัน กรมศาสนาได้จัดทำแนวทางการบริหารจัดการแนวคิดแนวทางการดำเนินงานบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ขึ้นตามยุคตามสมัยแต่ในทางปฏิบัติจริงดูเหมือนจะยังมีปัญหา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2549)

พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการ มีบทบาทในการพัฒนาวัดและประชาชนในเขตการปกครองมากนักน้อยเพียงใด การสงเคราะห์ประชาชนเป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ มีการสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญกำลังใจ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ท้องถิ่นและยังมีการสงเคราะห์ด้านอื่นๆ เป็นต้น สอดคล้องกับไพโรจน์ ดวงศรี (2558) ที่กล่าวไว้ว่า การสงเคราะห์

ประชาชนเป็นบทบาทและหน้าที่สำคัญของ พระสงฆ์ เป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไทย ให้ดำเนินไปตามครรลองของวิถีไทย

คณะสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งของไทย ปัจจุบัน มีวัด 42,626 วัด และพระภิกษุ 205,513 รูป สามเณร 33,510 รูป ทั่วประเทศไทย (สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) ส่วนของคณะสงฆ์ ภาค 9 มีพระสงฆ์กว่า 33,371 รูป มีวัดในการ ปกครองถึง 4,733 วัด แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ เป็น 4 จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ที่ผ่านมามีการประชุมเพื่อรับสนอง งานจากเจ้าคณะจังหวัด มีพระสงฆ์เข้าร่วมประชุม รับสนองงานในแต่ละครั้งไม่ถึงกึ่งหนึ่งของพระสังฆาธิการทั้งหมด ทำให้การสนองงานต่างๆ ไม่เป็นไป ตามวัตถุประสงค์ เกิดความล่าช้า ขาดการเอาใจใส่ ติดตามงานตามกำหนดนัดหมาย ตลอดจนการมอบ หมายหน้าที่รับผิดชอบการทำงานแก่พระสงฆ์ใน ความปกครองได้ไม่ทั่วถึง นำมาซึ่งการมีส่วนร่วม ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่น้อยลง

เจ้าอาวาสในฐานะที่เป็นผู้บริหารของวัด จำเป็นต้องมีรูปแบบในการจัดการที่พร้อมสำหรับ การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยตลอดเวลา แต่ยังคง ความเลื่อมใสศรัทธาถูกต้องตามพระธรรมวินัย ฉะนั้น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กรจึงมี หลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นรูปแบบหรือ หลักการในการบริหารจัดการมีพระสังฆาธิการเป็น ผู้บริหารดูแล หากพระสังฆาธิการที่มีความรู้ความ สามารถทางบริหารจัดการสามารถทำให้การ ดำเนินงานของคณะสงฆ์มีระบบและประสิทธิภาพ

มีผลให้วัดเจริญรุ่งเรืองเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของ ผู้มาพบเห็น และสามารถทำประโยชน์ให้แก่พุทธ ศาสนาและสังคมไทยมากขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ในมิติการปกครอง ได้แก่ เรื่องบุคคลและ เรื่องงาน ถือได้ว่าเป็นเรื่องของจิตใจของแต่ละ บุคคล โดยตกอยู่ในอำนาจความเกียจคร้าน ทำงาน ไม่เป็นระบบ ไม่มีกฎเกณฑ์ ขาดการเอาใจใส่ใน หน้าที่ ขาดเป้าหมายในการบริหารงาน ขาดความรู้ เรื่องการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะนำไปประยุกต์ ใช้บริหารจัดการวัด จึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถ บริหารวัดอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพได้ ในปัจจุบันพระสงฆ์จึงไม่สามารถดึงคนรุ่นใหม่ให้มา วัดและไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนทำประโยชน์ ให้แก่วัดและชุมชนได้เต็มที่อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนศักยภาพด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในมิติการปกครองชุมชนก็ลดน้อยถอยลงตาม ลำดับ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้า ในการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป

จากปรากฏการณ์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ภาค 9 ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่องโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครอง คณะสงฆ์ ภาค 9 ซึ่งกิจการคณะสงฆ์มี 6 ด้าน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาด้านการปกครอง เพื่อจะได้โมเดล ตลอดจนแนวทางในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ เพื่อนำผลการศึกษาไปประยุกต์ ใช้โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาก ที่สุด ในภาพรวมของคณะสงฆ์หน่วยงานและ ประชาชนโดยส่วนรวม เฉพาะอย่างยิ่งเป็นฐาน

ข้อมูลสำคัญด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อเป็นประโยชน์ในการสนับสนุนกิจการของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9
3. เพื่อสร้างและยืนยันโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 โดยมีรายละเอียดของระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 1 ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 นี้ คือ พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 จำนวน 33,371 รูป
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 คือ พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 มีขั้นตอนในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง และการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างแบบ 2 ขั้น (2-Stage Sampling) (สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์

โกศลกิตติอัมพร, 2558, หน้า 124) 2) ผู้วิจัยทำการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยโดยรวม โดยการใช้สูตรของ Yamane (1973) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยรวมจำนวนเท่ากับ 396 รูป และ 3) ผู้วิจัย ทำการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัย ซึ่งใช้การแบ่งชั้นภูมิแบบเป็นสัดส่วน (Stratified Proportional Sampling Random) ซึ่งจำแนกตามจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 จำนวน 4 จังหวัด เพื่อกระจายแบบสอบถามให้ครอบคลุมพื้นที่วิจัยในแต่ละจังหวัดคือ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเชิงปริมาณ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ 1) แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) แบบสอบถามระดับการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 3) ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

การวิจัยระยะที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบคำอธิบาย 2) การวิเคราะห์ระดับการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบคำอธิบาย 3) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิติการ

ปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพล (Path Analysis) เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษา และอธิบายถึงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปัจจัยกับการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 และการวิเคราะห์โครงสร้างของการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ความสำเร็จการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องความกลมกลืนระหว่างโมเดลตามทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยโมเดลการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามลำดับของการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาระดับการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 สรุปได้ว่า ระดับการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.83$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ระดับการบริหารอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างของคณะสงฆ์ ($\bar{x} = 3.89$) ด้านอำนาจหน้าที่ ระเบียบคำสั่ง ($\bar{x} = 3.79$) ด้านการคัดเลือกแต่งตั้งผู้ปกครองสงฆ์ ($\bar{x} = 3.91$) ด้านการบริหารจัดการ ($\bar{x} = 3.73$) และด้านการติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{x} = 3.85$)

2. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 สามารถ

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ คือ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 หรือผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) พบว่า ตัวแปรแฝงภายนอก (f_1 - f_2) ได้แก่ ปัจจัยองค์การ (f_1) ปัจจัยการปฏิบัติงาน (f_2) และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f_3) เป็นตัวแปรซึ่งสามารถอธิบายความผันแปรของตัวแปรส่งผ่าน (f_3 , Path Factor) และตัวแปรแฝงภายใน (f_4) ได้แก่ ปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f_3) และการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 โดยปัจจัยองค์การ (f_1) ปัจจัยการปฏิบัติงาน (f_2) และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f_3) ทั้ง 3 ตัวแปรสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ภาค 9 ได้อย่างถูกต้องร้อยละ 78.30 ($R^2 = 0.783$) นอกจากนี้ ปัจจัยองค์การ (f_1) และปัจจัยการปฏิบัติงาน (f_2) ยังสามารถอธิบายความผันแปรของตัวแปรส่งผ่าน (Path Factor) ได้แก่ ปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f_3) ได้อย่างถูกต้องร้อยละ 94.50 ($R^2 = 0.945$)

3. ผลการวิเคราะห์การยืนยันความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ดังนี้

- 3.1 ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยองค์การ พบว่า กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความคิดเห็นต่อโมเดลการบริหารกิจการในมิตติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยองค์การ โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ($Mdn. = 4.32$) และความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความ

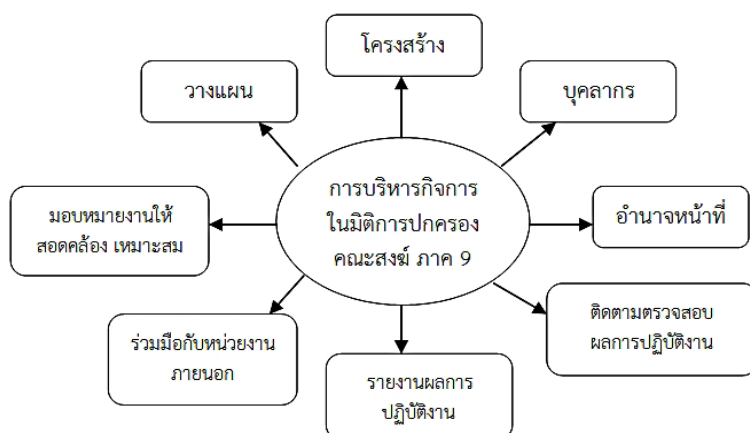

สอดคล้องระหว่างกันในระดับสูงมาก ($IQR = 0.50$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความเห็นว่า โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยองค์การโดยรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

3.2 ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยการปฏิบัติงานพบว่า กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความคิดเห็นต่อโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ($Med. = 4.00$) ความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความสอดคล้องระหว่างกันในระดับสูง ($IQR = 1.00$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความเห็นว่า โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยการปฏิบัติงาน โดยรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

3.3 ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยผลการปฏิบัติงานพบว่า กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความคิดเห็นต่อโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยผลการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($Med. = 4.27$) และความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความสอดคล้องระหว่างกันในระดับสูง ($IQR = 0.10$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีความเห็นว่าโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในด้านปัจจัยผลการปฏิบัติงาน โดยรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

ทั้งนี้ จากผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 สามารถนำไปสู่การสร้างโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาโมเดลการบริหารกิจการ ในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ผู้วิจัยสามารถ อภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาระดับการบริหารกิจการ ในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 จากผลจากการ ศึกษาการบริหารกิจการในมิติการปกครอง คณะสงฆ์ ภาค 9 ซึ่ง พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.83$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ระดับ การบริหารอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้าน โครงสร้างของคณะสงฆ์ ($\bar{x} = 3.89$) ด้านอำนาจ หน้าที่ ระเบียบ คำสั่ง ($\bar{x} = 3.79$) ด้านการคัดเลือก แต่งตั้งผู้ปกครองสงฆ์ ($\bar{x} = 3.91$) ด้านการบริหาร จัดการ ($\bar{x} = 3.73$) และด้านการติดตามผลการ ปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{x} = 3.85$) โดยผลการวิจัยดังกล่าว ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามีการ บริหารจัดการที่ดี มีโครงสร้างของการบริหาร มีการกำหนดอำนาจ หน้าที่ในการบริหาร มีการ กระจายอำนาจโดยการแบ่งการบริหารงานในทุก ภาคส่วน มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการ บริหารจัดการมีการติดตามผลการดำเนินงานกิจการ ต่างๆและมีการรายงานผลการดำเนินงานต่างๆ ตามลำดับขั้นบังคับบัญชา จึงส่งผลให้โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กฤษดา มมตะขบ (2545) ได้วิจัยเรื่องทัศนคติของ พระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจ การปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 พบว่า ทัศนคติของพระสงฆ์โดยทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจเห็น ว่าโครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้าง

ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไป ควรนำพระธรรม วินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหา ควรมีการ กระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกขั้นตอน ของการบริหาร การแต่งตั้ง และถอดถอน รัฐควร เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้น และนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจใน ระดับที่เหมาะสม

2. ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการ บริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกิจ ในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ที่พบว่า ปัจจัยองค์การ (f1) ปัจจัยการปฏิบัติงาน (f2) และ ปัจจัยผลการปฏิบัติงาน (f3) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อ การบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ทั้ง 3 ตัวแปร โดยผลการวิจัยดังกล่าวเป็นไป ตามสมมติฐาน ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัย เป็นปัจจัยซึ่งได้รับอิทธิพลจากตัวแปรย่อย จำนวน 7 ตัวแปร ได้แก่ ปัจจัยด้านการวางแผน ปัจจัยด้านการจัดองค์การ ปัจจัยด้านการจัดบุคคล เข้าทำงาน ปัจจัยด้านการสั่งการ ปัจจัยด้านการ ประสานงาน ปัจจัยด้านการงบประมาณ และปัจจัย ด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งตัวแปรย่อย ทั้ง 7 ปัจจัยนั้น เป็นองค์ประกอบของปัจจัยองค์การ (f1) ปัจจัยการปฏิบัติงาน (f2) และปัจจัยผลการ ปฏิบัติงาน (f3) ซึ่งเป็นปัจจัยหรือตัวแปรที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการบริหาร โดยเฉพาะการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ภาค 9 ซึ่งสอดคล้องกับผล การวิจัยของพระปลัดสมพงษ์ กวีวิไล (หรราชธาร) (2557) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการวัด

เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า หลักการพัฒนาวัดประกอบด้วย กิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์ และการสาธารณะสงเคราะห์ งานทั้ง 6 ด้านนั้นวัดจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อม บุคคล กิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการดำเนินงาน โดยใช้หลักในการบริหารจัดการ คือ 1) การวางแผน 2) การจัดองค์การ 3) การแต่งตั้งบุคลากร 4) การอำนวยการ 5) การควบคุม ควบคู่กันไป

3. ผลการยืนยันความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 จากผลการยืนยันความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 พบว่า ซึ่งกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความคิดเห็นต่อโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในปัจจัยองค์การ ปัจจัยการปฏิบัติงาน และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับเห็นด้วยมากถึงเห็นด้วยมากที่สุดและมีค่าความสอดคล้องระหว่างควอไทล์ น้อยกว่า 1.5 ทุกแนวทาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในปัจจัยองค์การ ปัจจัยการปฏิบัติงาน และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน นั้นมีความเหมาะสมต่อการนำไปสร้างเป็นโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ในปัจจัยองค์การ ปัจจัยการปฏิบัติงาน และปัจจัยผลการปฏิบัติงาน ในระดับมาก เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย

สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาวิรุฬ นิลเพ็ชร และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา และด้านการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยดำเนินการดูแลคุ้มครอง โดยเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครอง ต้องดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ ได้แก่ การบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ควรมุ่งเน้นการไปที่การวางแผนในการบริหารงาน หรือการวางแผนในการดำเนินงานต่างๆ ควรมีการกำหนดโครงสร้างในการบริหาร กำหนดสายการบังคับบัญชาให้ชัดเจน ควรมีการจัดวางตำแหน่งบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน กำหนดอำนาจหน้าที่ให้การดำเนินงานให้ชัดเจน ควรมีการมอบหมายงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทและเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ควรมีการประสานร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ควรมีการรายงานผลการปฏิบัติงาน และการติดตามตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน อันจะนำ

ไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลของการนำโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ไปใช้เพื่อพัฒนาการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

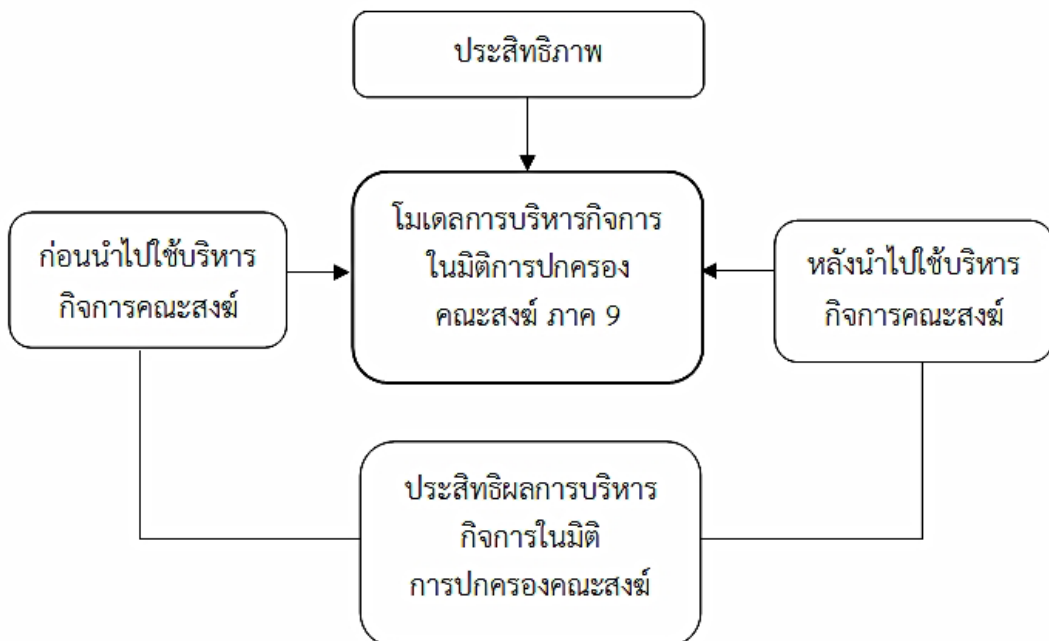
2.2 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ของการนำโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ไปใช้เพื่อพัฒนาการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9

2.3 โดยบริบทของคณะสงฆ์แต่ละจังหวัดแตกต่างกัน จึงควรมีการศึกษาอย่างเจาะลึกในคณะสงฆ์แต่ละจังหวัด เพื่อให้ได้โมเดลการ

บริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ที่มีความเหมาะสมสำหรับคณะสงฆ์แต่ละจังหวัด

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

หลังจากที่ได้้นำเอาโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพในการบริหารด้านการปกครองของคณะสงฆ์ ก่อนที่จะนำเอาโมเดลการบริหารกิจการในมิติการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9 ไปใช้ในการบริหารด้านการปกครอง ส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองเกิดประสิทธิผลดีขึ้นเป็นลำดับและเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาคอื่นๆ ต่อไป

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กฤตดา มมตะขบ. (2545). *ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นนคร เจริญชัยฤกษ์. (2563). การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 4(1), 63-74.
- พระครูจริยธรรมานุรักษ์ (วัลลภ จริยธมฺโม). (2563). สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขในการบริหารจัดการที่พักสงฆ์. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4(3), 722-782.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีในการบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดสมพงศ์ กวีโวโส (หรรษาธาร). (2557). *รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระมหาวิรุฬ นิลเพ็ชร และคณะ. (2560). บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารแสงอีสาน*, 14(2), 57-68.
- พีระศิลป์ บุญทอง. (2561). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ในภาคใต้. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 5(1), 30-44.
- ไพโรจน์ ดวงศรี. (2558). *รูปแบบโครงสร้างองค์กร และบทบาทการบริหารงานของพระสงฆ์ในการที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2558). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2564). *ข้อมูลวัดและพระภิกษุสามเณร พ.ศ. 2564*. เข้าถึงได้จาก <https://www.onab.go.th/th/page/item/index/id/1>
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (2 rded). New York: Harper and Row.